

Begrippenlijst

A

accepteren in spel aannemen wat de medespeler aanbiedt
actie zichtbare handeling in een spelwerkelijkheid
ageren rolacties, die reacties uitlokken
afspreekspel spel dat naar vooraf gemaakte afspraken gespeeld wordt (afspraken over: wie, wat, waar, begin, midden, eind)

afwikkeling slotfase van een toneel- of theaterstuk
attribuut betekenisvol voorwerp in de spelwerkelijkheid

B

beeldend theater theatervoorstelling waarin beeldende kunst en vormgeving een wezenlijk aandeel heeft als eigen kunsttaal

bevrozen een van de dynamieken bij mime: een houding een bepaalde tijd vasthouden

beschouwen analytische en waarderende activiteiten die eigen en andermans presentatie of voorstelling betreffen

bewegingen activiteiten van een rol om van houding of plaats te veranderen

bewegingspatroon 1 wijze waarop de rolfiguur zich beweegt
2 wijze waarop de rollen zich ten opzichte van elkaar bewegen

C

cabaret vorm van kleinkunst met sketches, monologen, liedjes, waarbij commentaar, satire en humor vaak boventonen voeren

cast de groep spelers van een productie in theater of film
claus(e) tekstpassage die door één speler achtereen wordt uitgesproken

climax hoogtepunt van spanning in dramatische ontwikkelingslijn; vaak het punt voor de crisis

conflict tegenstelling tussen rollen of binnen een rol met betrekking tot eenzelfde situatie of gebeurtenis

context spelgegevens die betekenis geven aan de gegeven opdracht of een te spelen feit

crisis hoogtepunt in een tragedie, waarin de handeling definitief zo verknoopt wordt dat ze moet leiden tot ondergang of verzoening

cliff-hanger 1 spannende, voorlopige eindsituatie van een film-, televisie- of toneelvoorstelling, bedoeld om de toeschouwer te verleiden naar het vervolg te kijken
2 moment in een scène waarop de spanning het grootst is en het voor groepsgenoten en/of spelers niet duidelijk is hoe het verder afloopt

D

dansant theater theatervoorstelling waarin dans een wezenlijk aandeel heeft als eigen kunsttaal

decor de met materialen, voorwerpen vormgegeven ruimte (en atmosfeer)

definiëren rol- en situatiegegevens helder spelen

denktekst tekst die een rol/personage denkt en soms uitspreekt, om de speler zelf dan wel het publiek te informeren over innerlijke (tegen)strevingen

dialogoog samenspraak tussen personages in een toneelstuk of verhaal

djabber taal (djabber talk)	spreken in fantasietaal om - emoties/stemmingen duidelijk te maken - fysiek spel/non-verbaal handelen te stimuleren
doen alsof	handelen of materialen hanteren met een symbolische betekenis
doorloop	presentatie van alle aaneengeschakelde losse scènes tijdens een repetitieproces, die in onderlinge samenhang, de totale voorstelling vormen
Doorlopende leerlijn:	af te leggen traject in een bepaald vak, dat kinderen/jongeren - schoolsoort overstijgend - doorlopen, om van een bepaald beginniveau tot de kerndoelen/eindtermen te komen.
drama	de spelmatige vormgeving van een verbeelde tegenstelling die spanning veroorzaakt
dramacompositie	samenstel van spelopdrachten die leiden tot een climax van een gezamenlijk gespeeld verhaal waarin de docent in momenten meespeelt
dramatisch gegeven	uitgangspunt voor of onderwerp in een improvisatiescène, toneel- of theaterstuk
dramatisch instrument	het fysieke instrument waarmee de speler binnen drama/theater speelt: lichaam en stem
dramatisch inzicht	inzicht in wetmatigheden en conventies van drama/theater
dramatische ontwikkeling	ontwikkeling die plaatsvindt door dramatische handelingen van de rollen en/of de ontwikkeling van het conflict
dramatische situatie	verhoudingen tussen de rollen onder gegeven omstandigheden van plaats, ruimte en tijd
dramatisch samenspel	op elkaar inspelen van de spelers tijdens drama/theater met woorden en acties, om gezamenlijk de dramatische ontwikkeling op en/of uit te bouwen
dramatisch spel	verbeelden van gevoelens, ideeën, gebeurtenissen en omstandigheden door personages te spelen in een spelwerkelijkheid
dramatiseren	omzetten van een verhaal in een te spelen spelwerkelijkheid
dramatische verbeelding	een te doorvoelen of in te leven voorstelling die men zich vanuit innerlijke beelden maakt
dramatisch verhaal	verhaal met veel rolhandelingen en acties en weinig beschrijving
dramatische vormgeving	manier om een dramatische scène, een toneelstuk of improvisatie vorm te geven in onder meer rollen, scène(s), encenering, timing en gebruik van vormgevingsmiddelen als licht, decor, rekwisieten kostuum, grime, muziek en geluid
dubbelrol	twee rollen die door eenzelfde speler worden gespeeld
E	
element	onderdeel van de kwintessens, dat slechts samen met de overige vier, spel tot leven kan wekken
emotie	een gemoedsbeweging van een rol/personage
ensceneren	presentatiemogelijkheden componeren tot een voor het publiek interessant geheel
expositie	openingscène
expressie	zich uiten in handelingen, al dan niet in rol
F	

figurant flow	onbelangrijke, vaak zwijgende rol een 'ervaring van opgenomen zijn in de stroom'. De scheppende handelingen rijgen zich als vanzelf en vloeïend aaneen, zonder bewuste reflectie van de betrokkenen.
freeze	een van de ? dynamieken ? van mime: een houding een bepaalde tijd vasthouden
focus	1 punt op de spelvloer waar de aandacht van de toeschouwer zich op richt 2 datgene wat hoofdaandacht krijgt van de – docent tijdens een speltraining en/of begeleiding - speler tijdens het trainen of spelen
fysiek spel	vormgeven van een rol, emotie of begrip in mimiek, houding, beweging en gebaar
G	
gebaren	bewegingen van het lichaam of delen ervan: gezicht, handen, armen of schouders
geluidscollage	geluidsfragmenten die de dramatische situatie regisseren tot een betekenisvol geheel
generale repetitie groepsimprovisatie	laatste repetitie voor een presentatie dramatisch spel waarin spelers binnen eenzelfde situatie improviseren
grime	make-up voor drama en theater om karakterkenmerken of maskers vorm te geven op het gezicht en eventueel handen en hals, of om spelers in het toneellicht natuurlijk te laten zijn
H	
(dramatische) handeling	activiteit(en) van een rol die een verandering teweegbrengt in de gegeven situatie; de handeling heeft een uiterlijk aspect (actie op de spelvloer) en een innerlijk aspect (beweegreden, motief)
handelingsverloop	ontwikkeling die plaatsvindt door de handelingen van de rollen en/of de ontwikkeling van het conflict
handpop hoogtepunt	pop, bespeeld met een in de pop gestoken hand punt in de dramatische ontwikkeling waarop spanning of conflict op het hoogste punt is; vaak het moment vóór de crisis, maar het kan ook aan het begin of het eind van de dramatische ontwikkeling zijn
hoorspel houding	spel door middel van klanken, geluiden, tekst fysieke karakteristiek voor een rol/personage
I	
identificatie	1 vereenzelviging van de toeschouwer met één of meer personages in een voorstelling 2 gedeeltelijke vereenzelviging van de speler met haar rol
introdunctie	inleiding op het thema van een voorstelling
imiteren improvisatie	nabootsen dramatisch spel waarvan de vormgeving pas verbeeld wordt op het moment van uitvoering
improviseren	spelen met een beperkte of geen enkele voorbereiding
impuls innerlijke monoloog in rol	directe eerste opwelling gedachteontwikkeling vanbinnen in de spelwerkelijkheid handelen

intensiteit	mate van hevigheid die een speler in haar spel brengt
interactie	wisselwerking tussen actie en reactie door onderlinge beïnvloeding tussen medespelers of tussen spelers en publiek
interdisciplinair	wisselwerking tussen verschillende (kunst)disciplines, onder erkenning van vakspecifieke kwaliteiten
intonatie	accentuering en pauzering in spreekwijze, om een betekenis (veelal een emotionele lading) te verlenen of te ondersteunen
inspiratie	ingeving, bezieling of idee voor dramatisch spel
inspringspel	vorm van improvisatiespel waarbij het in of uit het spel gaan (springen) van spelers zorgt voor nieuwe spelgegevens
intuïtie	spontaan inzicht, zonder tussenkomst van het redelijk denken
J	
K	
klankkleur	nuance in de stem, die een karaktertrek of emotie van een rol/personage weergeeft
kleurenfilter	lichtfilter die voor gewenste kleur zorgt
klucht	komisch en vaak platvloers kort toneelstuk
komedie	blijspel, grappig toneelstuk
kostuum	kleding om personages, tijd en ruimte te karakteriseren
kunstdiscipline	ambacht van een kunst waarmee deze bij uitstek wordt vormgegeven (o.a muziek, dans, theater)
kwintessens	vijftal drama-elementen waarvan één element, de verbeelding, alle andere vier doortrekt, verguldt, inspireert en recht van bestaan op de spelvloer geeft
kijkopdracht	opdracht die groepsgenoten van tevoren krijgen, om naar het spel van enkele medeleerlingen te kijken
kijkrichting	richting waarin spelers kijken, bijvoorbeeld om de focus van het publiek te richten
L	
Leerlijn:	af te leggen traject voor een bepaald leergebied, waarlangs kinderen/jongeren van een bepaald beginniveau tot de kerndoelen/eindtermen komen
Leesdrama	Dramatekst die men niet speelt, maar leest vanuit de personages die erin voorkomen. Ieder neemt een eigen rol op zich. Vaak is er een verteller die regieaanwijzingen ter verduidelijking leest.
leraar in rol	de leraar die één of meer rollen speelt, om een spel te introduceren, te versterken of een bepaalde wending te geven
lichaamstaal	zeggingskracht van het lichaam door houding, beweging, gezichtsuitdrukking en fysieke verhouding tot een ander
lichtontwerp	ontwerp van een belichtingsplan voor een voorstelling
lichttafel, -paneel	een apparaat om de theaterlichten te bedienen
locatietheater	theater op een andere plek dan een theater; in engere zin: theater waarin de locatie een essentiële inspiratiebron voor de voorstelling of een te spelen scène is
M	
magische als	de betovering van het doen alsof. Het 'als' is een krachtige sleutel voor de creativiteit van de speler. Om geloofwaardigheid te bereiken geeft de speler

	<p>vorm aan het verbeelde personage: 'Wat zou ik doen als ...?'</p>
mantel van de expert	de rol van deskundige, waarin de speler
marionet	verantwoordelijkheid in de spelwerkelijkheid draagt beweegbaar figuur die door middel van draden wordt bewogen en doet wat de bespeler hem technisch kan laten doen
masker	gezichtsattribuut om een karakter uit te vergroten of juist de mimiek te neutraliseren (wit of neutraal masker)
maskerspel	spelen vanuit of met maskers; het accent ligt op houding en beweging
meespeeltheater	voorspeelscène of toneelstuk, waarin toeschouwers in rol meespelen tijdens de herhaling
metafoor	beeldspraak in dramatisch spel, die verwijst naar de werkelijkheid
mime	1 abstracte bewegingstaal om gedachten en emoties vorm te geven 2 toneelgenre vanuit bewegingsleer van Decroux
mimiek	uitdrukkingen op het gezicht
mise-en-scène	opstelling en beweging van de spelers in het speelvak
monoloog	uitgesproken gedachteontwikkeling <ul style="list-style-type: none"> - een langere tekst in een dialoog - een alleenspraak zonder medespelers op het toneel
motief	beweegreden of drijfveer voor het handelen van de personages binnen het dramatisch spel
motorisch moment	het probleem dat het drama in gang zet
musical	voorstelling waarbij de tekst gedeeltelijk gespeeld en gedeeltelijk gezongen wordt
muziektheater	theatervoorstelling waarin muziek - zowel instrumentaal als gezongen - als eigen kunsttaal een wezenlijk aandeel heeft
N	
nabespreking	bespreking van een scène of voorstelling op bepaalde (vaak vooraf gegeven) aandachtspunten of aspecten
non-verbaal spel	dramatisch spel zonder woorden
O	
onderzoekscompositie	compositie van opdrachten die door onderzoek en improvisatie naar een climax van een gezamenlijke presentatie voeren
open doekje	een applaus tijdens een scène vanwege een bijzondere prestatie van een speler
openluchttheater	een theater in de open lucht
opkomst	daadwerkelijk op het speelvak komen van een speler tijdens een voorstelling
ontwikkeling	verloop van een scène, toneel- of theaterstuk dat door een expositie in gang wordt gezet en door een crisis gevoed
overacting	overdreven acteren dat ten koste gaat van de geloofwaardigheid
P	
pantomime	figuratieve stijl van de mime, door in concrete gebarentaal gedachten en emoties vorm te geven
performance	presentatie waarin een kunstenaar zichzelf als materiaal gebruikt, om een idee vorm te geven
personage	handelend persoon in een spelwerkelijkheid

perspectief	standpunt van waaruit een rol of een totaal toneelstuk in beeld gebracht wordt
plaats playbackspel	spelsituatie waar een scène zich afspeelt opnieuw te spelen scène, als terugblik op eerder spel van een groepsgenoot
podium podiumkunsten	verhoogd platform om te spelen voor publiek kunstdisciplines: beeldende performances, dans, muziek, theater, die presenteren voor toeschouwers, opdat deze een collectieve ervaring hebben
poppenspel	spelen met/vanuit poppen al dan niet in een poppenkast
positie	plaats die een speler inneemt ten op zichten van medespelers en publiek
praktikabel	(meestal opvouwbare) houten doos met deksel om provisorisch een podium te bouwen of (meer praktikabels) als decorstuk dienst te doen
première	eerste officiële presentatie van een voorstelling, voor extern publiek
presentatie productie	vertoning voor een 'intern' publiek geheel van activiteiten dat nodig is om een voorstelling te realiseren, of het geheel van voorbereiden, vormgeven en spelen van een serie voorstellingen van hetzelfde stuk
publiek	1 belangstellende groepsgenoten (intern publiek) 2 geïnteresseerde buitenstaanders (extern publiek) die naar een voorstelling komen kijken
Q	
R	
reageren	ingaan op actie van andere rol(len) of op een nieuw gegeven in de spelsituatie
realisme	werkelijkheidsgetrouw spel
recensent	iemand die een beoordeling/bevinding geeft over een presentatie of een voorstelling
reflecteren	bespiegeland terugkijken op eigen of andermans ontwikkelingsproces of presentatie
regieaanwijzing	1 deel van een toneeltekst dat niet uitgesproken wordt, maar dient om speler en regisseur een encenering te suggereren 2 aanwijzingen van een regisseur aan spelers, zoals zij wil dat er gespeeld wordt
regisseren	scène of voorstelling vormgeven en herhaalbaar maken voor vertoning aan publiek, vanuit een eigen interpretatie
regisseur	degene die de uit te voeren spelbeelden bepaalt en die de spelers begeleidt in het realiseren ervan
rekwisiet repeteren	voorwerp dat gebruikt wordt tijdens het spelen het herhalen van spel zodat zich spelkwaliteit ontwikkelt en/of spelers zich het spel hebben eigen gemaakt
repetitie retrospectie ritueel	het instuderen van een scène of voorstelling terugblik op drama/theater beweging en handeling (vaak met een herhalend karakter) soms begeleid door tekst, die een plechtig karakter hebben en de bijzondere betekenis van de situatie benadrukken
rol	1 alle gedragingen waarmee een speler een fictief figuur in een spelwerkelijkheid verbeeldt

rolinterview	2 algemene aanduiding van een personage in een scène of dramatisch groepsspel vraaggesprek om spelinformatie voor een rol te verzamelen
rolkarakter	detaillering en verfijning van een rol, waardoor er meer diepgang in het eigen spel en het samenspel mogelijk wordt
rollenspel	spel waarbij de rollen en hun achtergrond het voornaamste uitgangspunt zijn
rolopbouw ruimte/plaats	opbouw in lichaam en stem, vanuit rolkarakter de verbeelde ruimte/plaats waar het dramatisch spel of een scène zich afspeelt
S	
samenspel	- actie en reactie van spelers onderling - ageren, definiëren, incasseren, verwerken en reageren van spelers op elkaar
scène	een eenheid binnen het geheel van een toneeltekst of improvisatievoorstelling, zonder wisseling van tijd, ruimte en rollen
scenario	een schetsmatig overzicht waarin een presentatie of voorstelling in grote lijnen is vastgelegd in scènes, rollen, tekst indicatie, decoraanduiding, attributen, muziek geluid en licht
schakelen	als speler in verbinding blijven met de directe gebeurtenissen op de spelvloer en van daaruit accepteren en reageren in rol, waardoor er wendingen kunnen ontstaan in spelrichting, speelverhaal, rolemotie en statusverschil
schimmenspel	voorstelling waarbij een verhaal in beelden via schimmen wordt geprojecteerd op een doek; de schimmen wordt gemaakt met behulp van (veelal tweedimensionale) poppen en voorwerpen (klein schimmenspel) of met spelers en kostuum/masker (groot schimmenspel); een lichtbron achter de spelers zorgt voor schaduwwerking
script	schriftelijke uitwerking van een eigen plan of bewerking van een toneelstuk, vanuit eigen bedoelingen
simulatiespel	groot groepsspel zonder toeschouwers, waarin een werkelijkheid zo getrouw mogelijk wordt nagebootst
sketch slapstick	korte, niet uitgewerkte schets op de spelvloer een komische, sterk fysieke speelstijl die vaak door overdrijving en herhaling de lach opwekt
slow motion	een van de dynamieken van mime: sterk onderscheiden, vertraagde bewegingen
solo souffleur	alleen spelen degene tijdens een presentatie de tekst fluisterend voorzegt, als de speler deze is vergeten
spanningsboog	klimmende en dalende lijn die de spanning voor spelers en publiek in haar greep houdt
speelstijl speeltijd speelverhaal	manier van spelen daadwerkelijke duur van een voorstelling verhaal dat zich leent voor vormgeving op de spelvloer
speelvlak spel	feitelijke ruimte waar gespeeld wordt spelen in rol binnen een gemeenschappelijke verbeelding

speldrempel	weerstand van spelers om zich over te geven aan de opdracht en de spelvloer
spelen	in rol meedoen aan een verbeeldingsspel (kinderspel), dramatisch-, toneel-, of theaterspel
speler	amateur die speelt in improvisaties en toneelstukken
spelgegevens	uitgangspunten die spelers moeten hanteren in hun spel
spelimpuls	eerste opwelling, die in spel opkomt en uitgespeeld wordt
spelopbouw	opbouw van een spelwerkelijkheid zodat spelers en eventueel publiek in de spelsituatie (mee)komen
spelsituatie	wat door toedoen van de speler (en medespelers) ontstaat in de spelwerkelijkheid
spelstroom	ontspannen spel, in reactie op wat er op het moment ontstaat
speltechniek	technisch en ambachtelijk beheersen hoe je kunt spelen
speltempo	mate van snelheid waarmee gespeeld wordt
spelspanning	geladenheid binnen een rol of situatie, die de verwachting wekt dat er iets staat te gebeuren
spelvaardigheid	het vermogen verbeelding met het dramatisch instrument in samenspel vorm te geven
spelwereld	fictieve wereld waarin spelers vertoeven en handelen
spelwerkelijkheid	de verbeelde realiteit die spelers en toeschouwers zich voorstellen en vervolgens hanteren in (samen)spel
spiegelen	intentie en beweging in spiegelbeeld overnemen
starter	idee als beginpunt voor een improvisatie
status	positie ten opzichte van de medespeler(s), uitgedrukt in handeling, houding en tekst
stemgebruik	bewust inzetten van de stem, om een personage neer te zetten
stil spel	non-verbaal spel waarin spelers weergeven hoe hun personage de spelwerkelijkheid beleeft
striptableau	reeks levende tableaux die samen een beeldverhaal tonen, zoals bij een getekend stripverhaal
subtekst	een onuitgesproken tekst die spelers bedenken, om zich de motieven van hun personage te realiseren
symbolisch spel	spel waarbij feitelijk waarneembare personen en voorwerpen een overdrachtelijke betekenis krijgen
T	
tableau vivant	levend schilderij dat gevormd wordt door stilstaande spelers in sprekende houdingen, mimiek en onderlinge verhoudingen
tafeldecor	decor op tafelformaat en bijhorend speelmateriaal, om verhalen mee uit te spelen
tegenspeler	speler met wie een speler samenspeelt
tempo	tijdsplanning van ieders spel en samenspel
tekstlezing	1 samen hardop lezen van een te spelen tekst, ter kennismaking met de gehele tekst en de te spelen rollen 2 lezen vanuit de rol die men kiest en vanuit eerste aanwijzingen betreffende interpretatie, intonatie en zeggwijze
tekstinterpretatie	betekenisgeving aan de tekst vanuit de context
theater	1 interdisciplinaire voorstelling waarin meer kunstdisciplines samenkomen 2 gebouw waar voorstellingen gespeeld worden

theatergezelschap	vaste groep spelers al dan niet met een vaste regisseur
theatersport	wedstrijd in improvisaties tussen twee spelersgroepen
theatraal spel	spel waarin vormgeving de drijvende kracht is om een spelwereld op te roepen
theatrale middelen	middelen om een spelwerkelijkheid te suggereren
thema	grondgedachte achter, of onderwerp van een te spelen spel of een serie spelopdrachten
tijd	1 gespeelde tijd waarbinnen het dramatisch spel, een scène of theaterstuk zich afspeelt 2 reële tijd waarbinnen een drama zich afspeelt 3 historische tijd (Middeleeuwen, huidige tijd) waarbinnen een drama, toneel- of theaterstuk zich afspeelt
timing	onderlinge afstemming van het spelritme, passend bij een bepaalde scène of totale voorstelling
toeschouwer	iemand die toekijkt bij een presentatie/voorstelling
toneelbeeld	aankleding van een voorstelling: decor, attributen, licht, rekwisieten
toneelspel	dramatisch spel dat vertoond wordt aan een publiek; veelal verstaan we hieronder teksttoneel
toneelschrijver	tekstschrijver voor toneel
totaaltje	lichtstand die alle plekken op de speelvloer belicht
transformatie	omzetting van (de kenmerken van) een rol (of voorwerp) in lichaamshouding en beweging
try-out	proefvoorstelling na de generale repetitie, om na te gaan hoe het publiek reageert
type	personage waarvan één karaktertrek is uitgewerkt
U	
uitbeelden	- vormgeven aan een karakter, emotie, rol, personage - vormgeven aan een spelsituatie (plaats, tijd, sfeer)
uitingsmogelijkheden	manieren van uitdrukking geven aan rolemoties, drijfveren, meningen in handelingen, houdingen, mimiek en stem
V	
verbaal	al sprekend spelen
verbinden	zich identificeren met een rol, vanuit eigen herinneringen en associaties
verbreden	gegevens uit de werkelijkheid (historisch of hedendaags) die aan een spelwerkelijkheid een realistische context geven
verkennen	reacties geven op een thema of onderwerp door associaties, vragen en eerste ideeën
vertelpantomime	een verhaal dat tegelijkertijd wordt verteld en door anderen pantomimisch gespeeld
vertonen	presenteren van een dramatische scène of volledig theaterstuk, als reflectie voor de spelers zelf en als mededeling aan anderen
verwerken	vanuit opgedane ervaringen en aangegane confrontaties in spel komen tot een eigen antwoord op de problematiek
vierde wand	denkbeeldige scheidingswand tussen spelers en publiek
vlakke vloertheater	theaterruimte zonder podium, het publiek zit op tribunes
voordracht	veelal een solo-optreden voor publiek

voorstelling
vormgeven
vormgevingsmiddelen

vijf V's
vijf W's

W
waar
waarom
wanneer
warming-up

wat
wie
X/Y

Z
zwarte doos

vertoning aan publiek van buiten
toepassen van dramatische vormgeving
decor, geluid, kostuums, grime, licht en rekwisieten
die een voorstelling vormgeven
basisaspecten van een leerproces
basisaspecten van een speelverhaal of scène: wie,
wat, waar, wanneer en waarom

de ruimte of plaats waarin een scène zich afspeelt
de beweegreden of het motief van de handeling
de tijd waarop het een scène zich afspeelt
een spelopdracht of actie van de docent om de spelers
in de juiste sfeer van een spelletje te laten komen
de dramatische gegevens van verhaal en handeling
de rol, het type, het personage

verduisterde ruimte met vlakke vloertheater en een
tribune voor publiek